

Od individualizacije posameznika do pluralizacije družinskih oblik

Neja Žele

Nekoč stabilen pojem družine kot osnovne enote družbe danes pretresajo številne redefinicije novonastalih malih družbenih formacij. Potreba po novi opredelitvi ter predvsem pravni ureditvi teh novih oblik družinskega življenja pa povsem legitimno bazira na ekonomskih in človeku lastnih sociološko znanih vzgibih po predvidljivosti in določljivosti.

DEFINIRANJE IN NORMATIVNO UREJANJE

Morda bi bilo preostro in za nekatere posameznike nesprejemljivo govoriti o deviantni ureditvi definicije pojma družine, za katero se zavzemajo, vendar nikakor ne moremo prezreti krize identitete, v kateri se je znašla ta, za enkrat še vitalno pomembna celica naše družbe. Pluralizem družinskih oblik lahko namreč kaj hitro zapelje stran poti bazičnih definicij, ki družino definirajo kot posebno socialno skupnost, različno od drugih skupnosti, ki združujejo ljudi. Tu pa se postavi vprašanje, od kot potreba po tako striktni definiciji?

Številni teoretiki zagovarjajo tezo, da je pojem družine ideološki in stereotipni konstrukt, katerega namen je ohranjanje določenih oblik družbenega nadzora. Kljub progresivnemu pravnemu razvoju in vztrajnemu zanikanju njegove rigidnosti je pravo vendarle namenjeno urejanju jasno opredeljenih razmerij in situacij. Država in njen institucionalni aparat potrebuje jasno normativno opredelitev, le tako lahko postane »družina« predmet nadaljnjega urejanja, spreminjanja in modificiranja. Različnim institucijam je šele s tem omogočeno posegati v družino in jo urejati, predvsem pa nadzorovati njeno skladnost z moralno in normativno obveznostjo. Manjšanje primarne funkcije družine, povezane z nizko rodnostjo, naj bi bilo, po mnenju Mirjane Ule, tako »institucionalno-teorijsko gledano rezultat učinkovanja normativnega kompleksa odgovornega starševstva«. Z pravnim normiranjem otrokovih pravic v številnih zakonskih, podzakonskih in mednarodnih pravnih aktih, se je življenje številnih otrok neprecenljivo spremenilo na bolje, če seveda zanemarimo, da pravo postavlja minimalne standarde, ki so za večino otrok tretjega sveta, kljub številnim konvencijam, deklaracijam in resolucijam, še danes nedosegljivi. Namesto dviga ravni življenjskega standarda najštevilnejših in najslabše preskrbljenih otrok, imajo vsi ti pravni

akti, čeprav morda nezaveden, učinek na prebivalce razvitejših področji. Ljudje se veliko bolj načrtovano in preračunljivo odločajo za starševstvo. Poleg nestabilnih gospodarsko-družbenih razmer, pa njihov občutek za odgovornost še dodatno krepí nestabilen in negotov pogled v prihodnost.

PSIHOLOŠKA FUNKCIJA KORISTNOSTI

V 21. stoletju se je poleg strogo teoretske obravnave družine spremenil tudi praktični aspekt vzajemnosti družinskih odnosov. Kljub tako imenovanemu »kompleksu odgovornega starševstva« je želja odraslih po nasledstvu še vedno prisotna, le da jo racionalno nadzirajo in omejujejo svoja hotenja. Danes naj bi imeli otroci predvsem psihološko funkcijo koristnosti, ki naj bi zadovoljevala emocionalne potrebe staršev. Otroci staršem ne prinašajo toliko ekonomskih in drugih koristi kot občutka po izpolnitvi, osrečevanju in življenjskem cilju; otroku nuditi vse najboljše in ga vzgojiti v uspešnega odraslega, ki bo celotni družini in skupnosti v ponos. Otrok je postal projekt, v katerega se vlaga, poleg emocionalnih in drugih, tudi enormne finančne vloške. V ekonomskem smislu tako predstavlja strošek in finančno izgubo za vso družino. Otrok prinaša občutek odgovornosti, kar pomeni za odraslega biti emocionalno nujno potreben, s tem pa občutek, da se posameznik uresničuje v naslednji generaciji in vidi v njej še enkrat predstavljen. S tem, po Ulrichu Becku, večina staršev ne razume starševstva več kot predanosti, socialne obveznosti in služenja, temveč kot življenjsko obliko, kjer sledijo svojim življenjskim načrtom in življenjskemu smislu. Ne uresničena pričakovanja staršev pa lahko vodijo vse od frustracij do družinskih tragedij. V preteklih obdobjih je bil posameznikov položaj predviden že z samim rojstvom, medtem ko mora današnji človek skrbno načrtovati potek svoje uveljavitve v družbi. Individualizirana družba sili

posameznika k neprestani aktivnosti pri zagotavljanju družbenega položaja. Po Becku naj bi bili tako individualizirani posamezniki odvisni od trga dela, izobrazbe, potrošnje itd., kar pa ne predstavlja pričakovane dejanske avtonomije posameznika, temveč predvsem spremembo v načinu družbenega nadzora. Zato splošna družbena integracija ljudi ne sloni več na vrednotah, normah in razumevanju, temveč na kapitalu in družbeni moči. Tradicionalne oblike skupnosti so s tem na robu propada, saj si posamezniki vse bolj sami določajo družbene formacije in povezave v katere vstopajo. Emancipacija posameznikov, osamosvajanje in osebnostna rast pa ni tako enostavna naloga. Prej bi lahko celo rekli, da gre za zablodo, saj gre po eni strani res za osvobajanje tradicionalnih vezi in odvisnosti, vendar postaja posameznik po drugi strani vse bolj odvisen od pritiskov drugih družbenih institucij, na katere ima le malo vpliva. Sodobni kapitalizem živi prav od izkoriščanja individualnih potencialov, saj je iznašel zviti način izkoriščanja samo-odgovornosti posameznikov, namesto neposrednega izkoriščanja njihove delovne sile. Soudeležba zaposlenih pri dobičku in izgubi podjetja, soupravljanju in samozaposlovanju kreirajo ljudi, ki so bolj odgovorni za svoje delo kot kdajkoli prej. Današnji

delavci so zato pripravljeni delati neprimerno bolj trdo in dlje ter predvsem bolj zagreto kot fevdalni mezdni delavci, sorazmerno temu pa so velike tudi duševne obremenitve.

Vse navedeno logično bazira na pedistalu kapitalističnega življenjskega sloga in balansiranju čustvenega primanjkljaja povprečnega človeka. Vpetost v kolesje dokazovanja, uspeha ali zgolj preživetja, tako obremenjenega posameznika z vsakodnevnimi frustracijami in skrbmi, terja harmonizacijo z aplikacijo lastnih idej, sanj in uspehov, ki zaživijo v otroku. Individualizacija posameznika, kot posledica težnje po slepem doseganju vseh oblik neodvisnosti, terja svoj davek v obliki instant čustvenega nadomestka, ki ga dobimo z otrokom popolnoma nadzorovano in v trajno last. Od tod lahko izpeljemo domnevo, da je kot pri heteroseksualnih parih, ta želja ravno tako izrazita in velika tudi pri ločenih, samskih, istospolnih in drugih osebah, ki se na vso moč borijo za »čustveno posest« nad otrokom. Ključno vlogo v tem procesu lahko pripišemo ortodoksnim feminističnim gibanjem in njihovi borbi za emancipacijo žensk.

Če lahko pavšalno rečemo, da je njihova borba končana, potem predpostavljamo, da so ženske danes enakopravne moškim. Ne vpeta v podreje-

ni položaj, je ženska danes utelešenje neodvisne, avtonomne podobe individuuma. Družina pa ne več nujno skupnost zakoncev, kot je bilo to splošno veljavno pravilo v času večje veljave Cerkvene morale, temveč je danes to skupnost dveh, popolnoma avtonomnih individuumov. Neodvisni posameznik, tako predstavlja jedro novodobne družine.

RAZVOJNE SPREMEMBE DRUŽINSKIH OBLIK

Multiplificiranje različnih življenjskih slogov, stilov in deviacij, nas neustavljivo vodi do alternativnih oblik družinskega življenja ter do močne pluralizacije tistega, kar razumemo pod pojmom družina. K temu pa drastično pripomorejo še nenadzorovani razmah človekovih pravic, borba proti diskriminaciji, izključenosti itd. Negotovost in nestabilnost sta stalni spremljevalki sodobnega individualiziranega življenja, vpetega v družbo, ki ne pozna več trdnih moralni smernic, ki bi bile institucionalno določene in normativno predpostavljene. Predvsem ljudje mlajših generacij vstopajo v partnerske zveze na zelo raznolike načine, brez vnaprejšnje usmeritve in ritualizacije. Sklepanje partnerskih odnosov poteka tako predvsem na individualiziran in diferenciran način. Zaradi vnosa jasnosti in reda v nove oblike družinskega življenja, smo se skorajda odrekli enovitemu pojmu družine in namesto tega uvedli pojem pluralizacije družinskega življenja. Tudi novo prihajajoče generacije bistveno, čeprav morda ne očitno, vplivajo na sistem obstoječih vrednot in s tem na način družinskega življenja. Deinstitutionalizacija družine, bi lahko tako predstavljala posledico borbe, proti vsem oblikam stigmatiziranja neklasičnih družin. Deinstitutionalizacija predstavlja po eni strani izgubo izključnega monopolnega položaja zakona in družine, po drugi strani pa pomeni upadanje inkluzivnosti družine. Ljudje tako niso več brezpogojno usmerjeni k matični družini in lastna družina ni več nujni znak vstopa mladega človeka v obdobje odraslosti in samostojnosti. S tem je v zatonu predstava, klasične jedrne družine, kot idealu. Deinstitutionalizacijo družine lahko razumemo tudi kot razgradnjo elementarnih samoumevnosti, ki jih je predpostavljala tradicionalni družinski vzorec. Gre namreč predvsem za raztapljanje koherentne zveze smisla in napotkov, ki so izhajali iz klasične družine. Po mnenju Mirjane Ule, so se ob klasični jedrni družini uveljavile mnoge družinske oblike, ki jih v politično korektnem besednjaku ne poimenujemo več kot »nepopolne družine«. Psiholog Matthias

Petzold naj bi tako naštel kar 196 različic družin, in povsem legitimno se lahko vprašano v katero smer se bo navedena številka obrnila v prihodnjih desetletjih. In ali lahko to razumemo kot liberalni pozdrav novo prihajajočim oblikam, ali je bolje da govorimo o krizi identitete male matrice družbe. Intenziteta pluralizacije družinskih oblik in novih življenjskih stilov, pušča svoj pečat na spremembi vrednostnega sistema, splošno sprejetega družbenega prepričanja. Številne deviantne reorganizacije družinskih skupnosti, tako eksistencialno vplivajo na sistem vrednot, kar lahko povprečnega človeka vodi v še večjo zbežanost in izgubljenost. Odsotnost enega od staršev predstavlja za otroka emocionalni in psihološki vakuum in tako nekateri avtorji navedajo, da se očetje sami težje spopadajo z otrokovimi emocionalnimi težavami, po drugi strani pa se samske matere srečujejo s problemom, ko skušajo biti nosilke obeh avtoritet. Po mnenju Theodora Lidza, je namreč za normalni razvoj »obeh polov« pri otroku, nujno potrebna vloga obeh staršev različnih spolov, kajti »šele koalicija staršev omogoča otroku tako identifikacijo z roditeljem istega spola kot primarni objekt ljubezni v roditelju nasprotnega spola.« Otrok je z materjo in očetom v različnem odnosu, vendar mu oba predstavljata pomemben in nepogrešljiv objekt identifikacije. Otrokov iskanje in oblikovanje lastne identitete, se namreč ves čas opira na ponotranjenje vtisov bližnje okolice. Vse alternativne družine, ki se skrajnostno oddaljujejo od tipične, po mnenju nekaterih anahrone, nuklearne družine, s tem prinašajo krizo identitete, posameznika, družine in celotne skupnosti. Če govorimo o absolutni liberalizaciji in pretrganju vseh moralnih spon posameznika, v enem samem cilju: doseganju popolne svobodne izbire, pa se lahko kaj hitro najdemo v svetu, ki je bodisi anarhičen, bodisi totalitaren. Otrok, ki ni sposoben oblikovanja lastne identitete je, po mnenju Robija Krofliča, namreč nagnjen k uganjanju nekomu drugemu. Tak otrok je pripravljen narediti vse, da bi le ugajal in se tako ujame znotraj skrite iracionalne avtoritete pomembnega drugega. Po drugi strani pa propad kulturnih dobrin, kot posledice nebrzdane individualizacije vodi v razpad vrednostnega sistema kolektivne identitete in s tem omogoča anarhična stanja. Zato si razvojne spremembe družinskih oblik zaslužijo posebno nego in skrb, nikakor pa ne smejo biti prepuščene, nebrzdanemu pluralizmu, pod pretvezo liberalizacije in odrešitve vseh družbenih spon.●